

Oponentský posudek disertační práce

Studentka DSP: MUDr. Helena Strofová

Název práce: *Kognitivní deficity u dětí se zrakovým postižením a možnosti jejich včasné diagnostiky*

Doktorský studijní program: Speciální pedagogika

Školitel: doc. PhDr. Lea Květoňová, Ph.D.

Oponent: prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.

Pracoviště: Katedra speciální a inkluzivní pedagogiky, PdF MU

V disertační práci autorky **MUDr. Heleny Strofové** je zpracované aktuální, málo frekventované téma, které se zabývá potřebou vytvoření nástroje pro včasnou detekci zrakového postižení na úrovni zrakového aparátu u dětí a žáků s kognitivními deficity pro speciální pedagogy.

Zvolené metody disertace

Cílem disertační práce je navrhnout a ověřit spolehlivost a použitelnost nástroje k včasné detekci zrakových vad na úrovni zrakového aparátu, jež by mohli používat speciální pedagogové. Na jejich základě pak odhalit děti a žáky s indikací ke kompletnímu očnímu a ortoptickému vyšetření. Dílčími cíli je zjistit koincidenci zrakové vady s kognitivním deficitem, srovnat spolehlivost jednotlivých stereotestů a zhodnotit praktické využití nástroje pro speciální pedagogy.

K vybraným metodám a technikám disertační práce lze uvést, že jsou vhodně zvolené ke splnění stanovených cílů. Teoretická část disertační práce má charakter monografické procedury. Jedná se o teoretický výzkum zpracovaný technikou analýzy odborné literatury české a zahraniční, zejména anglické s využitím četných internetových zdrojů ze všech studovaných oblastí.

Při realizaci výzkumného projektu byla adekvátně užitá metoda smíšeného designu, kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Výzkumné šetření bylo zaměřeno na odhalení zrakových vad na úrovni zrakového aparátu u dětí a žáků ve věku 5–10 let s kognitivními deficity, a to především refrakčních vad (hypermetropie, myopie, astigmatismus, anizometropie) a poruch jednoduchého binokulárního vidění (strabismus, porucha konvergentního souhybu, amblyopie, anizometropie, porucha stereopse).

Struktura disertační práce a její hodnocení

Disertační práce je členěná na část teoretickou a empirickou. V teoretické části je v první kapitole uveden přehled řešené problematiky s adekvátním členěním do osmi subkapitol: 1.1 Kognitivní procesy a jejich poruchy, 1.2 Zrakový analyzátor a fyziologie vidění, 1.3 Zrakové postižení, 1.4 Komplexní oční a ortoptické vyšetření, 1.5 Vztah kognitivních deficitů a zrakového postižení, 1.6 Děti s kognitivními deficity a funkčním zrakovým postižením v procesu inkluze, 1.7 Spolupráce speciálního pedagoga a oftalmologa, 1.8 Shrnutí teoretických východisek.

Kapitola teoretické části disertační práce se všemi subkapitolami je zpracovaná věcně správně, vybraná témata jsou dobře zvolená, citace je v normě, oceňuji výběr citované

odborné literatury, včetně zahraniční, zejména anglické. Jednotlivé kapitoly na sebe logicky navazují a poskytují autorce dobrá teoretická východiska pro zpracování výzkumného projektu disertační práce.

Empirická část disertační práce

Empirická část disertační práce, která je zaměřená na vytvoření nástroje k včasné detekci zrakových vad na úrovni zrakového aparátu pro použití speciálními pedagogy, je realizovaná ve druhé kapitole. Obsahuje osm subkapitol: 2.1 Cíl práce, 2.2 Design výzkumu, 2.3 Kvantitativní výzkum, 2.4 Kvalitativní výzkum, 2.5 Zajištění kvality výzkumných šetření, 2.6 Etické aspekty výzkumu, 2.7 Plán výzkumného projektu, 2.8 Výsledky výzkumného šetření a 2.8 Diskuse.

Kvantitativní výzkum

Realizovaný výzkum vycházel z poznatků současné oftalmologie, vývojové neuropsychologie a kognitivní psychologie. Výzkumnou metodou bylo klinické vyšetření. Výzkumný nástroj představoval konkrétní prostředek pro sběr dat: speciálně pedagogické vyšetření, nástroj, oční a ortoptické vyšetření. Za účelem navržení nástroje pro speciální pedagogy, který obsahuje sadu vyšetřovacích testů, byl realizován předvýzkum. V rámci předvýzkumu byly analyzovány zprávy z pedagogicko-psychologické poradny, zprávy od ortoptisty a z očního vyšetření u 19 dětí a žáků. Součástí přípravy výzkumu byly uvedeny případové studie vybraných dětí a žáků s návrhem zvažovaných metod jako nástroje ke screeningu zrakových vad. Navržený nástroj má sloužit jako „screeningový“ test k odhalení zrakových vad – konkrétně refrakčních vad a poruch jednoduchého binokulárního vidění. Nástroj, složený z testů 6+1, byl použit k testování dětí a žáků na pracovištích speciálních pedagogů. Následně všichni žáci a děti podstoupili klinické vyšetření u dětského oftalmologa a ortoptisty. Nástroj byl hodnocen jako celek a porovnáván s kompletním očním a ortoptickým vyšetřením. Výběrový soubor participantů byl dvoustupňový. V 1. stupni bylo zastoupeno 6 speciálních pedagogů: PPP – 4 speciální pedagogové, SPC – 1 zrakový terapeut, soukromé pracoviště – 1 klinický logoped. 2. stupně se účastnili žáci a děti ve věku 5-10 let na výše uvedených pracovištích.

Kvalitativní výzkum

Dílním cílem bylo zhodnotit praktické využití nástroje pro speciální pedagogy. Jako přístup byla adekvátně vybrána interpretativní fenomenologická analýza (IPA). Jako technika výzkumu bylo vybráno nepřímé pozorování (z video-záznamu) a on-line polostrukturovaný rozhovor, které probíhaly na výše uvedených pracovištích speciálních pedagogů.

Výsledky výzkumného šetření

Autorce se podařilo realizovaným výzkumným šetřením naplnit stanovený cíl v obou realizovaných výzkumech a podrobně vyhodnotit všechny stanovené hypotézy a výzkumné otázky.

Diskuze ke kvantitativnímu výzkumu

Celkem bylo vyšetřeno 150 dětí a žáků, více zastoupeni byli chlapci, víc než polovinu souboru tvořili předškolní děti, téměř 60 % dětí mělo pozitivní oční rodinnou anamnézu. Bylo zjištěno, že pokud má dítě pozitivní rodinnou anamnézu s kognitivním deficitem a potížemi v učení, pak se jeví oční a ortoptické vyšetření jako vhodné.

Modus kognitivních deficitů tvořila ve vybraném souboru porucha zrakového vnímání. Následovala porucha řeči a porucha sluchového vnímání. Nejčastější zrakovou vadou byla porucha stereopse, následně fúze, na třetím místě porucha konvergence a teprve potom hypermetropie. Navržený nástroj měl dle předpokladu autorky větší senzitivitu než specifitu ve včasné detekci refrakčních vad a poruch jednoduchého binokulárního vidění (JBV) u dětí s kognitivními deficity v rukou speciálních pedagogů.

Vysoká senzitivita nástroje ukázala dobrou schopnost zachytu zrakových vad. Hlavní cíl výzkumu byl splněn, byl navržen nástroj k včasné detekci zrakových vad na úrovni zrakového aparátu, jež by mohli používat speciální pedagogové, byla ověřena jeho spolehlivost a výše uvedená senzitivita a specifita.

Diskuze ke kvalitativnímu výzkumu

Speciální pedagogové popsali řadu pozitivních vlastností nástroje, označili ho za smysluplný, zvládnutelný, jako cennou věc, nástroj, který vyvolává zájem, je to vyšetření nadstandardní, zaplňuje mezeru ve vyšetření. Také podle jejich slov odstraňuje omyly v rámci speciálně pedagogické diagnostiky, je přínosem pro praxi, pro poradnu, považují ho za důležitý.

Přínos studie a doporučení pro speciálně pedagogickou praxi

Přínos studie má praktický význam, nástroj by měl pomoci odhalit včas děti a žáky s refrakčními vadami a s poruchami jednoduchého binokulárního vidění s cílem předejít problémům v učení. Podle autorky by bylo vhodné nástroj nabídnout většímu počtu speciálních pedagogů v rámci různých symposií, seminářů aj. Podle získaných výsledků je navržený nástroj důležitou chybějící komponentou, která má sloužit k mezioborové spolupráci a propojení zmiňovaných specialistů.

Formální stránka disertační práce

Po stránce jazykové a grafické odpovídá disertační práce požadavkům stanoveným na tento typ prací. Počet stran práce je 187 stran a přílohy, počet uvedených titulů odborné literatury je 230 ze všech studovaných oborů, včetně zahraničních titulů, zejména anglických (63) a internetových zdrojů. K zachování etických aspektů byl použit vytvořený Informovaný souhlas (Informovaný souhlas s účastí na výzkumu) pro zákonné zástupce našich participantů – dětí/žáků i pro speciální pedagogy.

Otázky k obhajobě:

1. V čem spatřujete na základě Vašeho výzkumu přínos vytvořeného nástroje pro včasnou detekci zrakového postižení na úrovni zrakového aparátu u dětí a žáků s kognitivními deficity pro speciální pedagogy.
2. Uveďte některé bariéry při používání výše uvedeného nástroje pro speciální pedagogy.

Závěry

Předložená disertační práce, kterou zpracovala MUDr. Helena Strofová, je významným příspěvkem k řešení aktuální problematiky screeningu zrakového postižení u dětí a žáků s kognitivními deficity speciálními pedagogy. Na základě výzkumného šetření bylo záměrem odhalit děti a žáky s indikací ke kompletnímu očnímu a ortoptickému vyšetření.

Výzkum realizovaný v disertační práci považuji za originální přístup k řešení zkoumané problematiky. Oceňuji využití mezioborové spolupráce speciálních pedagogů s oftalmologem a zrakovým terapeutem. Doporučuji získané výstupy publikovat v renomovaném časopisu. V rámci zpracování disertační práce autorka jednoznačně prokázala své velmi dobré odborné znalosti, schopnost práce s odbornou literaturou českou a zahraniční, zejména anglickou a samostatnou tvůrčí práci při výzkumné činnosti v oboru speciální pedagogika.

Po stránce jazykové a formální odpovídá disertační práce požadavkům stanoveným na tento typ prací a splňuje podmínky stanovené vysokoškolským zákonem. Proto doporučuji přiznat **MUDr. Heleně Strofové**, na základě úspěšné obhajoby vědecký titul Ph.D.

Prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.

V Brně 9. 1. 2024